

Meta-Analysis of Factors Affecting Political Apathy of Iranians: Researches of the Period 2001-2022

Abstract

The aim of the research is to study the factors affecting political apathy in the period of 2001-2022. The research method is quantitative meta-analysis. In this study, the researcher has identified and categorized the studies related to the factors affecting political apathy in the period of 2001-2022. The statistical population of the research was 23 research documents; that, 11 documents have been selected after checking in terms of method, validity, validity and scientific findings. method, sample size, correlation coefficient, significance level, statistical population, and year were the selection criteria of these researches. The results showed that there is a very positive and important relationship between political factors(political distrust, political dissatisfaction, political alienation, lack of citizenship rights, political anomie, low political culture); social factors(social anomie, social commitment, social health, national identity, low social vitality, organizational identity, occupational identity, lack of social transparency, feeling of social injustice, social lawlessness, low quality of life); cultural factors (domestic media consumption, degree of religiosity, social networks, satellite networks, cultural anomie, individualism); economic factors(economic capital, relative deprivation, unemployment, socio-economic class); and demographic factors(education, place of residence, age, marital status), with political apathy. The study concluded that political apathy is affected by several factors, including economic, political, cultural and social factors. Therefore, it is necessary to prevent the emergence and occurrence of this phenomenon, through political participation of citizens in the affairs of the society by improving the socio-economic base of individuals, strengthening self-esteem, sense of efficiency, increasing political and social trust.

Keywords: Political Apathy, Political Alienation, Religiosity, Relative Deprivation, Feeling of Injustice, and Meta-Analysis

فرا تحلیل عوامل مؤثر بر بی تفاوتی سیاسی ایرانیان پژوهش های بازه زمانی ۱۴۰۱-۱۳۸۰

چکیده

بی تفاوتی سیاسی به دلزدگی سیاسی، بی میلی سیلی، بی کنشی سیاسی و عدم تمایل فرد به مشارکت سیاسی اطلاق می شود. هدف پژوهش مطالعه عوامل مؤثر بر بی تفاوتی سیاسی در بازه زمانی ۱۴۰۱-۱۳۸۰ است. روش پژوهش از نوع فراتحلیل کمی است که محقق با استفاده از مرور ادبیات و تحقیقات صورت گرفته در بازه زمانی ۱۳۸۰ الی ۱۴۰۱، بی تفاوتی سیاسی با حجم نمونه ۱۱ تحقیق را شناسایی و آن ها را برحسب روش، حجم نمونه، ضرایب همبستگی و سطح معنی داری، جامعه آماری و سال دسته بندی و سازمان دهی کرده است. یافته های تحقیق نشان داد بین عوامل سیاسی (بی اعتمادی سیاسی؛ بیگانگی سیاسی؛ عدم برخورداری از حقوق شهروندی؛ فرهنگ سیاسی پایین)، عوامل اجتماعی (قانون گریزی اجتماعی؛ احساس بی عدالت اجتماعی؛ آنومی اجتماعی؛ فقدان شفافیت اجتماعی؛ کیفیت پایین زندگی)، عوامل فرهنگی (مصرف رسانه های جمعی، میزان دین داری؛ آنومی فرهنگی، فردگرایی)، عوامل اقتصادی (محرومیت نسبی، بیکاری، طبقه اجتماعی-اقتصادی) و عوامل جمعیتی (تحصیلات، میزان درآمد و سن) با بی تفاوتی سیاسی رابطه معنی داری دارند. نتایج نشان می دهد بی تفاوتی سیاسی متأثر از عوامل متعدد اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی است؛ که ضرورت دارد برای جلوگیری از بروز این پدیده زمینه های مشارکت سیاسی شهروندان در امور جامعه از طریق ارتقا پایگاه اجتماعی-اقتصادی افراد، تقویت عزت نفس، احساس کارایی، افزایش اعتماد سیاسی و اجتماعی، تقویت مؤلفه های دین داری، برقراری عدالت اجتماعی، و افزایش رضایت از زندگی فراهم شود.

کلیدواژه ها: بی تفاوتی سیاسی، بیگانگی سیاسی، محرومیت نسبی، احساس بی عدالتی، فراتحلیل

مقدمه و بیان مسئله

بی تفاوتی سیاسی با شاخص‌هایی مانند کناره‌گیری مدنی، عدم مشارکت سیاسی، انزوا و سهیم نشدن در مسائل و موضوعات زندگی اجتماعی، دلسردی، تفکیک عامدانه منافع شخصی از خواسته‌های عمومی و عام‌المنفعه، بی‌اعتنایی به رخدادهای سیاسی و اجتماعی تعریف می‌شود (عزیزپوررومشته، ۱۴۰۰). افراد بی تفاوت^۱ و بی‌علاقه^۲، نسبت به زندگی عاطفی، اجتماعی، معنوی، فلسفی، سیاسی، فرهنگی، جسمی و جهان‌نگرانی ندارند و یا فاقد جهت‌گیری خاصی اند (Fahed & Steffens, 2021: 181). در علوم اجتماعی، بی تفاوتی بدتر از چیزهایی مانند نفرت یا خشم پیش‌بینی شده و حتی بدتر از بیزاری است (Keller & Silverman, 1994). بوسکالیا (Kulgavova, 2019) گفته است: من احساس بسیار قوی دارم که نقطه مقابل عشق نفرت نیست، بلکه، بی تفاوتی است. کِلر (Keller & Silverman, 1994)، تأکید داشت هنگامی که صحبت از شرارت‌های گوناگون در جهان می‌شود، بی تفاوتی از بدترین نوع آن‌هاست. مونتسکیو (De Montesquieu, 1989, quotes Taylor; 2012) اعتقاد داشت «ظلم یک شاهزاده در الیگارشی به اندازه بی تفاوتی یک شهروند در دموکراسی برای رفاه عمومی خطرناک نیست». در علوم رفتاری، بی تفاوتی سندر می بسیار شایع، ناتوان‌کننده و مقاوم به درمان است که کیفیت زندگی افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهد (Pagonabarraga, Kulisevsky, Strafella, & Krack, 2015: 520). روانشناسان بی تفاوتی را سندر رایج انگیزشی می‌دانند که با طیف وسیعی از اختلالات مغزی همراه بوده؛ و درمان ثابتی هم ندارد (Husain & Roiser, 2018: 470). در علوم سیاسی، بی تفاوتی سیاسی شامل بی‌علاقگی، بی‌اعتنایی و بی تفاوتی افراد نسبت به مشارکت سیاسی، مسئولیت‌های سیاسی، فعالیت‌های دگرخواهانه و درگیری فعال مدنی در مسائل انتخاباتی (نبوی، نواح و امیرشیرزاد، ۱۳۹۳: ۱۳۲)، و فقدان میل و انگیزه به سیاست آمده است (Dahl et al., 2018; Fox, 2015; Stuart, 2015). بنابراین

---

^۱indifferent
^۲apathetic

از جمله مهم‌ترین شروط تحقق مطالب مردم در جامعه، محتوایی از غنای فرهنگ عمومی است که در آن گریز از انفعال و بی‌تفاوتی؛ خاصه بی‌تفاوتی سیاسی، بدل به مشارکت و سهمیم شدن در سرنوشت خود به‌مثابه یک ارزش و باور اجتماعی - سیاسی شده باشد (پودراتچی، ۱۳۸۹). مشارکت و نقش آن در نظام‌های سیاسی و اجتماعی همواره در ادبیات جامعه‌شناسی و جامعه‌شناسی سیاسی، از جایگاه مهمی برخوردار بوده است. در این میان عدم مشارکت سیاسی در جوامع مختلف از اهمیت مضاعفی برخوردار است؛ زیرا در صورت عدم مشارکت افراد در امور سیاسی، در صورت حاد شدن، تبدیل به بحران مشروعیت سیاسی می‌شود. از سوی دیگر، مشارکت سیاسی به‌عنوان یکی از شاخص‌های اساسی توسعه سیاسی تلقی می‌شود. در جامعه‌شناسی سیاسی غالباً از بی‌تفاوتی سیاسی به‌عنوان پدیده‌ای آسیب‌شناختی و مانعی در راه مشارکت سیاسی و از عوارض شهرنشینی در عصر مدرن نام می‌برند. یکی از شروط اساسی و لازم برای پیشرفت جامعه، توسعه همه‌جانبه، ایجاد روابط گرم، گسترش انسجام سیاسی - اجتماعی، بسط مشارکت سیاسی، عدالت و اعتماد متقابل و دوری از بی‌تفاوتی سیاسی است. افزایش بیش‌ازحد بی‌تفاوتی سیاسی قطعاً جامعه را با مشکلات فرهنگی، سیاسی، اجتماعی و اقتصادی روبرو می‌سازد که نهایت آن، گسیختگی و فروپاشی اجتماعی است. بر این اساس؛ هدف اصلی پژوهش عبارت است از:

- مطالعه بی‌تفاوتی سیاسی ایرانیان با تکیه بر فراتحلیل پژوهش‌ها

- برآورد اندازه اثر شاخص‌های مؤثر بر بی‌تفاوتی سیاسی در بازه زمانی ۱۳۸۰-۱۴۰۱

مبانی نظری

بی‌تفاوتی^۱: واژه Apathy در زبان لاتین، در زبان فارسی به مفاهیم بی‌علاقگی، دل‌سردی، دل‌مردگی، بی‌دردی و بی‌تفاوتی (محسنی تبریزی و صداقتی فرد، ۱۳۹۰: ۳)، بی‌توجهی، فقدان احساسات، بی‌شوری، بی‌هیجانی، بی‌واکنشی و خون‌سردی آمده است.

---

^۱ apathy

بی تفاوتی نخستین بار در سال ۱۵۹۴ مطرح (Staff, 2004: 331) و از دهه ۱۹۹۰، علاقه دانشمندان علوم سیاسی به بحث بی تفاوتی سیاسی افزایش یافت (Wohnig, 2018: 20). بی تفاوتی چیزی است که همه افراد به نوعی با آن مواجه بوده و پاسخی طبیعی به ناامیدی، افسردگی و استرس (Starkstein, Ingram, Garau, & Mizrahi, 2005: 1070)، و از رفتارهای منفعلانه مردم به ویژه جوانان نسبت به سرنوشت جامعه است (Esa & Hashim, 2017: 2). بی تفاوتی از واژه لاتین Apathy و واژه یونانی ἀπάθεια (Apatheia)، به معنای «عدم اشتیاق»، «بی تفاوتی» یا «بی احساسیت» اخذ شده است (Ogden, 2008; Pateman, 1971). افزودن پسوند سیاسی به این واژه، اصطلاح بی تفاوتی سیاسی را ایجاد کرده است.

بی تفاوتی سیاسی^۱: روایون اصطلاح آپاتیا را برای اشاره به بی تفاوتی نسبت به رویدادها و چیزهایی که خارج از کنترل فرد قرار دارد به کار می بردند (Fleming, 1858). طرفداران مسیحیت هم بی تفاوتی را به خاطر کمبود عشق و فداکاری به خدا محکوم کرده اند (Choi, 2004). بی تفاوتی سیاسی به معنای بی علاقه‌گی، دلزدگی از سیاست، بی هیجانی یا دلسرد بودن نسبت به رفتار و وقایع سیاسی است، به گونه‌ای که امروزه، خود را در قالب کودتا، شورش، اعتراضات و واگرایی در سیاست‌های دولتی نشان می دهد. بی تفاوتی سیاسی از واژه‌های نام‌آشنای جامعه سیاسی جهان امروز (Bennett, 2000)، شامل سرکوب احساسات است (Folu, 2020: 61). بی تفاوتی به معنای بی انگیزگی^۲ افراد برای کار بوده و نقطه مقابل آگاهی، دلسوزی، دل‌نگرانی و فعالیت مدنی است. فقدان احساس، عاطفه، علاقه یا نگرانی به واقعیت سیاسی از خصوصیات بارز بی تفاوتی سیاسی است (Santangelo et al., 2017: 304). بی تفاوتی سیاسی هم مانند سایر واژه‌های لاتین در برگردان به زبان فارسی، معانی و مفاهیم متفاوتی پیدا کرده است. در علوم سیاسی پدیده‌ای که در مقابل مشارکت سیاسی مطرح می شود را بی تفاوتی

---

political apathy^۱
lack of motivation^۲

سیاسی می‌نامند. البته آن را بی‌اعتنایی، کناره‌گیری یا عزلت سیاسی نیز ترجمه کرده‌اند (فرهادیان، ۱۴۰۰).

چارچوب مفهومی پژوهش

الف. آلکسی دوتوکویل: آلکسی دوتوکویل به نبود نهادهای دموکراتیک، امیل دورکیم به پدیده آنومی، کارل مارکس به انزوای کارگران به دلیل خصلت نظام سرمایه‌داری، استرلین به سرخوردگی گروه‌های سنی به دلیل عدم تحقق آرزوهای فردی، رابرت دال به ارزیابی شقوق مختلف موجود در برابر کنشگر، لرنر به توسعه ناچیز همدلی، تونیس به گسترش کنش‌های مبتنی بر عقلانیت و درنهایت رایزمن به انزوای فرد در بین جمعیتی فراوان به‌عنوان متغیرهای مؤثر بر بی‌تفاوتی سیاسی یاد کرده‌اند (مسعودنیا، ۱۳۸۰: ۶۵). روزنبرگ (Rosenberg, 1954: 349)، ریشه بی‌تفاوتی سیاسی در آمریکا را در محدودیت‌های اجتماعی، احساس بیهودگی و نبود انگیزه کافی برای عمل دانسته است؛ اما واقعیت امر این است که مسائل سیاسی، واقعیتی چندبعدی و چندلایه در علوم انسانی است و انسان نیز ساختاری چندبعدی (ساحتی) دارد. از نگاه میسون (Mason, 1988: 70-71)، بی‌تفاوتی سیاسی در لهستان، به‌مثابه تقابل حاکمیت و مردم و به علل بدبینی و ناامیدی، ناکارآمدی، تداوم مشکلات اقتصادی، سیاست‌زدایی و سیاست‌زدگی بوده است.

ب. دانیل لرنر^۱: لرنر بی‌تفاوتی سیاسی را در برابر مشارکت سیاسی مطرح و تأکید می‌کند انسان‌ها حسب گرایش، سه دسته‌اند: سنتی، در حال انتقال و نوگرا (Lerner, 1958: 661-662). انسان‌های مدرن برای کسب اطلاعات بجای خانواده‌ها، به رسانه‌ها مراجعه می‌کنند؛ به توضیحات علمی متکی‌اند تا تفاسیر مذهبی، و به مسائل بین‌المللی علاقه‌مندند تا مسائل ملی (K. Wilkins, 2010: 64). انسان سنتی که با نمایش دهقان محلی فقیر و بدون کفش توصیف می‌شود، نمی‌تواند خود را غیر از جایی که در حال حاضر ایستاده؛

نام خانوادگی نویسنده اول و دوم (بیش از دو نویسنده نام خانوادگی نویسنده اول و همکاران | ۷

تصور کند و به سرنوشت خود همان‌طور که خدا خواسته تسلیم شده است (K. G. Wilkins, 2021: 90).

رابرت دال: رابرت دال^۱ (Dahl & Stinebrickner, 2002: 60-59)، انسان را ذاتاً سیاسی و قدرت طلب معرفی (Shukla, 2005: 2)، و تصریح می‌کند همه انسان‌ها به گونه‌ای مساوی، سیاسی نیستند؛ بلکه، بر اساس میزان درگیری در فعالیت‌های سیاسی، به چهار دسته غیرسیاسی، سیاسی، قدرت طلب و قدرتمند تقسیم می‌شوند (Al-Zaman, 2020: 10). به اعتقاد دال، اکثر شهروندان به لحاظ سیاسی غیرفعالند و نفوذ انفرادی آنان هم کم است، اما همین شهروندان در صورت واکنش جمعی نسبت به یک موضوع از نفوذ غیرمستقیم بسیار بالایی برخوردارند (R. A. Dahl, 2005: 317). از نظر دال، در مرحله اول، شهروندان عمدتاً غیرسیاسی هستند و شدیداً تحت تأثیر جبر و الزام، عادت، وفاداری‌های بررسی نشده، وابستگی‌های شخصی، احساسات و انگیزه‌های گذراند، اما؛ زمانی به بی‌تفاوتی سیاسی خاتمه می‌دهند و در فعالیت سیاسی مشارکت می‌کنند که فعل و انفعالات دولت اهداف اولیه آنان را تهدید کند (Walker, 1966: 289). قشر سیاسی مورد نظر دال، شامل طبقه‌ای ناهمگون با نفوذپذیری بالاست که در فعالیت‌های سیاسی فعالانه شرکت می‌کنند (R. A. Dahl, 2005: 91 و ۹۳؛ Mintz, 1975: 137). اعضای قشر سیاسی بسته نیستند، اما، در جهت‌گیری‌ها و استراتژی‌ها، وحدت هم ندارند.

پیشینه پژوهش

مطالعات صورت گرفته در این زمینه به دو بخش مستقل (الف). پژوهش‌های عمومی و ب. پژوهش کمی) دسته‌بندی شده‌اند. مهم‌ترین پژوهش‌های بخش عمومی که به روش‌های مختلف (به جز روش پیمایش)، انجام شده‌اند؛ عبارتند از:

الف. پژوهشی عمومی

در این قسمت به مقاله‌های پژوهشی؛ پایان‌نامه ارشد و کتاب‌های نمایه و چاپ‌شده اشاره شده است.

۱. مقاله‌های پژوهشی

-امام‌جمعه زاده و همکاران(۱۳۹۱)، در پژوهشی با عنوان "بررسی و رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر بی‌تفاوتی سیاسی در دانشگاه اصفهان با استفاده از تجزیه و تحلیل سلسله مراتبی گروهی G – AHP" نشان می‌دهد که مغایرت منافع شخصی با هزینه مشارکت؛ فرهنگ سیاسی؛ میزان تحصیلات، ادراک از اوضاع سیاسی فعلی، اعتماد سیاسی؛ احساس بی‌معنایی؛ جو سیاسی و شایعات؛ تجربیات گذشته؛ بیگانگی سیاسی؛ سوابق مشارکتی؛ بسترهای بی‌تفاوتی سیاسی را فراهم کرده است.

-مسعودنیا(۱۳۸۰)، در پژوهشی با عنوان "تبیین جامعه‌شناختی بی‌تفاوتی شهروندان در حیات اجتماعی و سیاسی" به بررسی دلایل بی‌تفاوتی سیاسی شهروندان از نگاه رابرت دال پرداخته است و نشان می‌دهد که نابرابری اجتماعی و اقتصادی؛ تفاوت در مزایا و سودهای اجتماعی-اقتصادی؛ احساس همدلی اجتماعی و سطح توسعه را مهم‌ترین عامل در بی‌تفاوتی سیاسی قلمداد کرده است.

۲. پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد

-میرزایی(۱۳۹۹)، در رساله خود با عنوان "تحلیل عوامل بی‌تفاوتی اجتماعی و سیاسی و راهکارهای مقابله با آن در نهج‌البلاغه" به این اشاره می‌کند که تمرد از دستورات الهی(وظایف دینی)؛ حکمرانی نامناسب؛ کارگزاران نالایق و ناآگاه به بی‌انگیزگی و بی‌تفاوتی سیاسی مردم می‌انجامد.

-رحیمی خواجه(۱۳۹۲)، در رساله خود با عنوان "مطالعه عوامل بی‌تفاوتی سیاسی زنان ایرانی در مقایسه با مردان" به روش کیفی با مصاحبه ۴۰ نفری نشان می‌دهد که احساس عدم اثربخشی سیاسی، مشکلات اقتصادی، فرهنگ مردسالاری؛ اعتماد به نفس پایین، آگاهی سیاسی پایین زنان و عدم بهره‌گیری از فناوری نوین ارتباطی-اطالعاتی؛ باعث افزایش بی‌تفاوتی سیاسی زنان شده است.

۳. کتاب

ذوالفقاری و عشایری (۱۴۰۱)، در کتابی با عنوان "چرا نظام‌های سیاسی فرومی‌پاشند" شکست سیاسی جوامع در حال گذار) با اختصاص یک فصل به بی‌تفاوتی سیاسی از منظر متفکران علوم سیاسی (رابرت دال، لری؛ اجتماعی (دورکیم، مارکس) و اقتصادی (گر و هانتینگتون) به این نتایج دست یافته‌اند که بی‌تفاوتی سیاسی امری چندبعدی و چند سطحی است که در آن پایگاه اقتصادی؛ نوع شغل، محل زندگی، بی‌عدالتی شغلی، فضای تنش زای مدرنیته، محرومیت نسبی، شکاف بین دولت-ملت، بی‌اعتمادی سیاسی؛ افزایش فقر و شکاف طبقاتی و نگاه ابزاری به شهروندان باعث افزایش بی‌تفاوتی سیاسی شده است.

ب. پژوهش‌های کمی

فرا تحلیل کمی باهدف ارزیابی تأثیر متغیرهای مستقل بر وابسته اجرا می‌شود که پیمایش (پرسشنامه) بوده و در آن پژوهش به ارائه حجم نمونه، سطح معنی‌داری و ضریب همبستگی اقدام کرده باشند. با توجه با ماهیت این پژوهش؛ در ادامه مقاله‌ها و رساله‌های کمی حائز شرایط فراتحلیل به صورت خلاصه ارائه شده و بعد از غربالگری و سازمان‌دهی؛ وارد نرم‌افزار 2 cma شده و به وسیله آزمون d کوهن و افیشر اندازه اثر آن‌ها برآورد شده است.

جدول ۱: پیشینه مطالعات عوامل مؤثر بر بی‌تفاوتی سیاسی

مقاله	نویسنده	حجم	روش نمونه‌گیری	گروه مورد مطالعه	قومیت
تبیین جامعه‌شناختی بی‌تفاوتی سیاسی برحسب تعیین‌کننده‌های اجتماعی (مطالعه جوانان ۱۸ تا ۲۹ ساله شهر کرمانشاه)	خزلی و همکاران (۱۴۰۱)	۴۰۰	تصادفی خوشه‌ای	جوانان ۱۸ تا ۲۹ ساله	کرد
بررسی گرافیک شهری با مباحث اجتماعی و اقتصادی و تأثیر آن با بی‌تفاوتی سیاسی شهروندان	(رضایی، چیت‌ساز، و بهیان، ۱۴۰۱)	۳۸۵	تصادفی	شهروندان ۱۰ سال به بالای شهر اهواز	عرب

عرب	شهروندان بالای ۱۸ سال شهر اهواز	تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای	۳۸۵	(رضایی، چیت‌ساز و بهیان، ۱۴۰۰)	تبیین جامعه‌شناختی عوامل مرتبط با بی‌تفاوتی سیاسی با تأکید بر دین‌داری (مورد مطالعه شهروندان شهر اهواز)
لر	جوانان ۱۸ تا ۴۰ سال شهرستان الشر	تصادفی	۳۸۴	(عزیزپوررومشته، ۱۴۰۰)	ارزیابی عوامل مؤثر بر بی‌تفاوتی سیاسی در جوانان؛ مورد مطالعه : جوانان ۱۸ تا ۴۰ سال شهرستان الشتر
فارس	شهرستان شاهین‌شهر	تصادفی	۳۸۴	(مهدنور، ۱۳۹۹)	سنجش عوامل مؤثر بر بی‌تفاوتی سیاسی زنان؛ مورد مطالعه: زنان ۱۸ سال به بالای شهرستان شاهین شهر
ترک	جوانان (۱۸ الی ۲۹) ساله شهرستان مشکین‌شهر	تصادفی ساده	۲۲۰	(میرزاده قصابه، ۱۳۹۸)	کیفیت زندگی و تأثیر آن بر بی‌تفاوتی سیاسی در میان جوانان (مورد مطالعه شهرستان مشکین‌شهر)
کرد	شهروندان ۱۸ سال به بالای شهر کرمانشاه	تصادفی ساده	۶۴۳	(مرادی و صفاریان، ۱۳۹۸)	بررسی عوامل اجتماعی مرتبط با بی‌تفاوتی: مورد مطالعه شهر کرمانشاه
فارس	۶۰۰ نفر از شهروندان تهرانی	تصادفی ساده		(خواجه سروری و نوربخش، ۱۳۹۷)	نحوه تأثیر رسانه‌های جمعی در مشارکت سیاسی شهروندان تهرانی
فارس	دانشجویان دانشگاه	طبقه‌ای	۴۰۰	(جهانگیری و محمدی، ۱۳۹۷)	تبیین جامعه‌شناختی رابطه امید سیاسی و بی‌تفاوتی اجتماعی

نام خانوادگی نویسنده اول و دوم (بیش از دو نویسنده نام خانوادگی نویسنده اول و همکاران | ۱۱

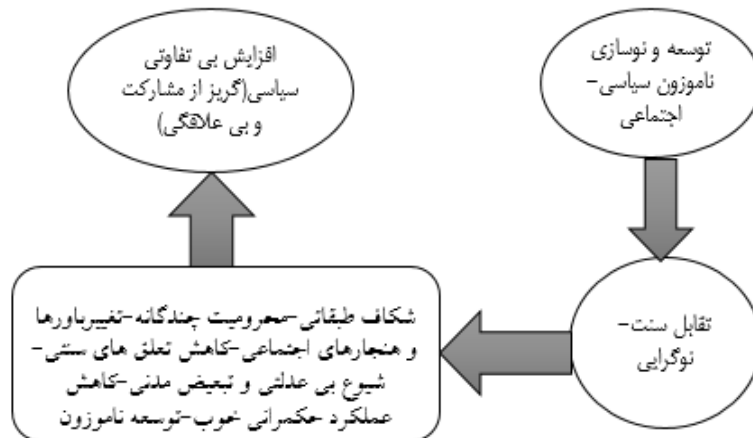
	شیراز				
فارس	افراد بالای ۱۸ سال ساکن یزد	تصادفی ساده	۳۹۰	(فیروزجائیان، گلوگاه، صالحی، و شفیعی، ۱۳۹۶)	بی تفاوتی زیست محیطی به مثابه بی تفاوتی اجتماعی
فارس	زنان و مردان دارای تحصیلات دانشگاهی و شاغل	تصادفی ساده	۴۰	(رفعت جاه و رحیمی، ۱۳۹۴)	مطالعه عوامل بی تفاوتی سیاسی زنان ایرانی در مقایسه با مردان
فارس	جوانان (۱۸ الی ۲۹) ساله تهران	تصادفی ساده	۷۵	(پودراتچی، ۱۳۸۹)	بررسی میزان عدم مشارکت سیاسی و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی شهر تهران)
فارس	شهروندان شیرازی	تصادفی ساده	۳۷۶	(کلاتری، ادیبی، ربانی، و احمدی، ۱۳۸۶)	بررسی بی تفاوتی و نوع دوستی در جامعه شهری ایران و عوامل مؤثر بر آن
فارس	کارگران بخش صنعت کشور	تصادفی ساده	۵۰۰	(حبیب زاده، ۱۳۸۴)	بی تفاوتی سیاسی کارگران و تأثیر آن در کاهش مشارکت سیاسی آنان در جمهوری اسلامی ایران
فارس	شهروندان بالای ۱۹ سال تهرانی	تصادفی ساده	۴۳۰	(پناهی و عالی زاد، ۱۳۸۳)	تأثیر وسایل ارتباط جمعی بر مشارکت سیاسی شهروندان تهرانی
لر	شهروندان بالای ۲۲ سال شهر خرم آباد	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	۳۸۴	(رضایی الوار و ذوالفقاری، ۱۳۸۰)	بررسی رابطه میان اعتماد به نفس و اعتماد به نظام سیاسی با بی تفاوتی سیاسی (مورد مطالعه افراد بالای ۲۲ سال شهر خرم آباد)

نقد و نوآوری پژوهش

بی‌تفاوتی سیاسی، و عوامل مؤثر بر آن یکی از مسائل مهمی است که به واکاوی بیشتری نیاز دارد. و به همین سبب از سال ۱۳۸۰ تاکنون مقالات علمی-پژوهشی با شرایط جغرافیایی، قومی، فرهنگی و جامعه آماری متفاوت نگارش و چاپ شده؛ که ۲۳ مورد آن درباره بی‌تفاوتی سیاسی، و عوامل مؤثر بر آن بوده است. از این اسناد، ۱۶ سند، پیمایشی و حائز معیارهای ورود به نرم‌افزار فراتحلیل بوده که در این پژوهش (جدول ۱)، به آن‌ها اشاره شده است. از آنجائی که نتایج این پژوهش‌ها نیز به لحاظ جغرافیایی، قومی، فرهنگی و جامعه آماری متفاوت بوده، این تحقیق تلاش کرده است با استفاده از شیوه فراتحلیل این نتایج را تجمیع و اندازه اثر نهایی آن‌ها و اندازه اثر متغیرهای تعدیلگر را برآورد کند.

الگوی نظری پژوهش

بی‌تفاوتی سیاسی از دیدگاه نظری دنیل لرنر و رابرت دال به صورت زیر تدوین شده است:

شکل شماره ۱: الگوی نظری پژوهش

روش پژوهش

نام خانوادگی نویسنده اول و دوم (بیش از دو نویسنده نام خانوادگی نویسنده اول و همکاران | ۱۳

روش انجام تحقیق از نوع فراتحلیل کمی است که محقق با استفاده از مرور ادبیات و تحقیقات صورت گرفته در بازه زمانی ۱۴۰۱-۱۳۸۰، بی تفاوتی سیاسی، با حجم نمونه ۱۶ تحقیق را شناسایی و بعد از کنترل از حیث روشی، اعتبار، روایی و یافته‌های علمی، آن‌ها را برحسب روش، حجم نمونه، ضرایب همبستگی و سطح معنی‌داری، جامعه آماری، سال و غیره دسته‌بندی و سازمان‌دهی کرده است. بعد از شناسایی ضرایب همبستگی و حجم نمونه و سطح معنی‌داری تحقیقات، آن‌ها وارد نرم‌افزار شده و اندازه اثر نهایی هر پژوهش و اثر نهایی کل به وسیله فرمول فیشر و کوهن برآورد شده است. برای تشخیص همگنی یا ناهمگنی تحقیقات فوق، از نمودار قیفی، آزمون Q استفاده شده و بعد از اثبات فرض ناهمگونی بین مطالعات از متغیر تعدیلگر (زمینه‌ای) برای سنجش میزان اثر آن بر بی تفاوتی سیاسی استفاده شده است.

جدول ۲: خلاصه پژوهش فراتحلیل

نویسنده	رشته تحصیلی	نوع سند پژوهشی	استان	روش و ابزار
(خزلی و همکاران، ۱۴۰۱)	علوم سیاسی	مقاله علمی پژوهشی	کرمانشاه	کمی+پرسشنامه
(رضایی، چیت‌ساز و بهیان، ۱۴۰۱)	جامعه‌شناسی	مقاله علمی پژوهشی	خوزستان	کمی+پرسشنامه
(رضایی، چیت‌ساز و بهیان، ۱۴۰۰)	جامعه‌شناسی	مقاله علمی پژوهشی	خوزستان	کمی+پرسشنامه
(عزیزپوررومشته، ۱۴۰۰)	علوم سیاسی	پایان‌نامه ارشد	لرستان	کمی+پرسشنامه
(مهدنور، ۱۳۹۹)	علوم سیاسی	پایان‌نامه ارشد	اصفهان	کمی+پرسشنامه
(میرزاده قصابه، ۱۳۹۸)	جامعه‌شناسی	پایان‌نامه ارشد	اردبیل	کمی+پرسشنامه
(مرادی و صفاریان، ۱۳۹۸)	جامعه‌شناسی	مقاله علمی پژوهشی	کرمانشاه	کمی+پرسشنامه
(خواجه سروری و نوربخش، ۱۳۹۷)	علوم سیاسی	مقاله علمی پژوهشی	تهران	کمی+پرسشنامه
(جهانگیری و محمدی، ۱۳۹۷)	جامعه‌شناسی	مقاله علمی پژوهشی	شیراز	کمی+پرسشنامه
(فیروزجائیان گلوگاه، صالحی و شفیعی، ۱۳۹۶)	جامعه‌شناسی	مقاله علمی پژوهشی	یزد	کمی+پرسشنامه
(رفعت جاه و رحیمی، ۱۳۹۴)	جامعه‌شناسی	پایان‌نامه ارشد	تهران	کمی+پرسشنامه
(پودراتچی، ۱۳۸۹)	جامعه‌شناسی سیاسی	پایان‌نامه دکتری	تهران	کمی+پرسشنامه
(کلاتری، ادیبی، ربانی و احمدی، ۱۳۸۶)	جامعه‌شناسی	مقاله علمی پژوهشی	شیراز	کمی-پرسشنامه

کمی+پرسشنامه	تهران	پایان‌نامه ارشد	علوم سیاسی	(حبیب زاده، ۱۳۸۴)
کمی+پرسشنامه	تهران	مقاله علمی پژوهشی	جامعه‌شناسی	(پناهی و عالی زاد، ۱۳۸۳)
کمی+پرسشنامه	خرم‌آباد	پایان‌نامه ارشد	جامعه‌شناسی	(رضایی الوار و ذوالفقاری، ۱۳۸۰)

یافته‌های پژوهش

یافته‌های تحقیق در دودسته توصیفی و تحلیلی ارزیابی شده‌اند.

الف. توصیفی

یافته‌های توصیفی شامل روند اجرای مطالعات؛ رشته تخصصی نویسندگان؛ شیوه نمونه‌گیری؛ حجم نمونه؛ هویت قومی، جنسیت مطالعه شده؛ نوع منطقه و سطح توسعه استان‌های مورد بررسی هستند.

✓ بیشتر مطالعات بی‌تفاوتی سیاسی در سال‌های ۱۳۹۷، ۱۳۹۸ و ۱۴۰۰ انجام شده است. سال‌های ۱۳۸۳ الی ۱۳۹۶ و سال ۱۴۰۱ با دو مطالعه کمترین تعداد مطالعات را شامل شده‌اند.

✓ ۶۶ درصد نویسندگان رشته جامعه‌شناسی و ۳۴ درصد از آنان هم علوم سیاسی بوده‌اند

✓ ۶ مطالعه با شیوه تصادفی ساده، ۳ مطالعه با شیوه طبقه‌ای، ۴۳ مطالعه با شیوه خوشه‌ای و ۳ مطالعه هم به روش هدفمند نمونه‌گیری شده‌اند.

✓ قوم فارس با ۹ مطالعه، ۶۰ درصد را به خود اختصاص داده‌اند. به عبارت بهتر، ۶۰ درصد از پژوهش‌ها در بین گروه‌های قومی فارس انجام شده است.

✓ شهروندان با ۱۰ مطالعه ۶۶ درصد مطالعات را به خود اختصاص داده‌اند. جوانان و نوجوانان با ۲۰ درصد رتبه بعدی را از آن خود کرده‌اند

✓ بیشتر این مطالعات در استان‌های با توسعه متوسط به بالا اجرا شده است. ۷ مطالعه در استان‌های توسعه‌یافته و ۷ مطالعه هم در استان‌های درحال توسعه انجام شده است.

ب. تحلیلی

نام خانوادگی نویسنده اول و دوم (بیش از دو نویسنده نام خانوادگی نویسنده اول و همکاران | ۱۵

در بخش تحلیلی، متغیرهای تأثیرگذار و مقدار اثر آن؛ سوگیری انتشار؛ تأثیر متغیرهای تعدیلگر (زمینه‌ای) بر بی تفاوتی سیاسی بررسی شده است.

اندازه اثر تحقیقات

جدول ۳: اندازه اثر پژوهش

گزارش آماری					متغیرهای پژوهش	
sig	Z	upper	lower	Effect size		
۰.۰۰۰	۱۲.۴۶۱	۰.۲۹۸	۰.۱۴۱	۰.۳۷۶	بی‌اعتمادی سیاسی	عوامل سیاسی
۰.۰۰۰	۸.۰۳۱	۰.۵۶۱	۰.۲۵۶	۰.۲۰۲	نارضایتی سیاسی	
۰.۰۰۰	۳.۸۶۱	۰.۴۱۷	۰.۱۹۸	۰.۱۰۰	بیگانگی سیاسی	
۰.۰۰۰	۴.۹۵۲	۰.۳۱۳	۰.۲۳۱	۰.۱۵۵	عدم برخورداری از حقوق شهروندی	
۰.۰۰۰	۱۰.۱۲۷	۰.۲۰۳	۰.۱۸۷	۰.۳۶۵	آنومی سیاسی	
۰.۰۰۰	۶.۷۴۲	۰.۴۰۱	۰.۲۴۵	۰.۳۲۰	فرهنگ سیاسی پایین	
۰.۰۰۰	۷.۷۶۱	۰.۳۸۱	۰.۱۰۰	۰.۱۲۹	آنومی اجتماعی	عوامل اجتماعی
۰.۰۰۰	۱۸.۳۷۹	۰.۶۷۱	۰.۳۸۱	۰.۱۸۹	تعهد اجتماعی	
۰.۰۰۰	۱۳.۵۶۱	۰.۴۵۱	۰.۲۲۱	۰.۱۷۶	سلامت اجتماعی	
۰.۰۰۰	۱۰.۸۷۲	۰.۴۰۲	۰.۱۹۸	۰.۱۵۴	هویت ملی	
۰.۰۰۰	۸.۴۵۱	۰.۳۰۱	۰.۱۰۰	۰.۱۶۲	نشاط اجتماعی پایین	
۰.۰۰۰	۳.۱۱۲	۰.۳۹۱	۰.۲۱۱	۰.۱۸۷	هویت‌سازمانی	
۰.۰۰۰	۶.۰۲۰	۰.۱۲۷	۰.۱۰۰	۰.۳۰۰	هویت شغلی	
۰.۰۰۰	۸.۳۵۲	۰.۱۵۳	۰.۰۹۸	۰.۲۳۱	فقدان شفافیت اجتماعی	
۰.۰۰۰	۹.۴۱۰	۰.۳۹۱	۰.۲۷۹	۰.۱۲۸	احساس بی‌عدالت اجتماعی	
۰.۰۰۰	۱۰.۳۶۱	۰.۷۸۱	۰.۳۱۰	۰.۲۴۱	قانون‌گریزی اجتماعی	
۰.۰۰۰	۱۱.۴۰۰	۰.۴۸۱	۰.۲۳۱	۰.۲۵۹	کیفیت پایین زندگی	
۰.۰۰۰	۳.۴۱۲	۰.۲۰۰	۰.۱۶۵	۰.۲۱۷	مصرف رسانه‌های داخلی	عوامل فرهنگی
۰.۰۰۰	۵.۰۲۱	۰.۲۸۱	۰.۱۲۱	۰.۲۰۴	میزان دین‌داری	
۰.۰۰۰	۳.۱۸۷	۰.۴۹۱	۰.۲۷۱	۰.۳۴۱	شبکه‌های اجتماعی	
۰.۰۰۰	۷.۰۳۵	۰.۴۸۱	۰.۳۷۱	۰.۱۴۵	شبکه‌های ماهواره‌ای	
۰.۰۰۰	۱۰.۱۸۱	۰.۸۷۸	۰.۳۶۱	۰.۱۲۳	آنومی فرهنگی	

۰.۰۰۰	۱۹.۳۷۱	۰.۳۴۹	۰.۱۱۲	۰.۲۰۰	فردگرایی	
۰.۰۰۰	۱۰.۴۱۲	۰.۲۳۴	۰.۱۲۱	۰.۲۳۱	سرمایه اقتصادی	عوامل
۰.۰۰۰	۳.۸۷۱	۰.۲۴۱	۰.۱۸۷	۰.۱۸۷	محرومیت نسبی	اقتصادی
۰.۰۰۰	۳.۶۴۱	۰.۱۹۹	۰.۱۰۱	۰.۳۰۰	بیکاری	
۰.۰۰۰	۷.۹۱۲	۰.۱۹۰	۰.۱۳۲	۰.۱۰۰	طبقه اجتماعی-اقتصادی	
۰.۰۰۰	۱۰.۶۵۱	۰.۴۳۰	۰.۱۶۵	۰.۳۴۱	تحصیلات	عوامل
۰.۰۰۰	۳.۰۲۵	۰.۳۷۱	۰.۱۶۱	۰.۱۲۴	محل زندگی	جمعیتی
۰.۰۰۰	۶.۸۷۱	۰.۲۶۷	۰.۱۲۱	۰.۱۷۱	سن	
۰.۰۰۰	۸.۴۹۱	۰.۲۸۷	۰.۱۱۵	۰.۱۱۲	تأهل	

یافته‌ها نشان می‌دهد که:

۱. بین عوامل سیاسی و بی‌تفاوتی سیاسی رابطه معنی‌داری دارد. بر این اساس عدم برخورداری از حقوق شهروندی (۰.۱۵۵)؛ بی‌اعتمادی سیاسی (۰.۳۷۶)؛ نارضایتی سیاسی (۰.۲۰۲)؛ بیگانگی سیاسی (۰.۱۰۰)؛ آنومی سیاسی (۰.۳۶۵)؛ فرهنگ سیاسی پایین (۰.۳۲۰)؛ در گرایش به بی‌تفاوتی سیاسی مؤثر بوده است.

۲. بین عوامل اجتماعی و بی‌تفاوتی سیاسی رابطه معنی‌داری دارد. بر این اساس آنومی اجتماعی (۰.۱۲۹)؛ تعهد اجتماعی (۰.۱۸۹)؛ سلامت اجتماعی (۰.۱۷۶)؛ هویت ملی (۰.۱۵۴)؛ نشاط اجتماعی پایین (۰.۱۶۲)؛ هویت‌سازمانی (۰.۱۸۷)؛ هویت شغلی (۰.۳۰۰)؛ فقدان شفافیت اجتماعی (۰.۲۳۱)؛ احساس بی‌عدالت اجتماعی (۰.۱۲۸)؛ قانون‌گریزی اجتماعی (۰.۲۴۱)؛ کیفیت پایین زندگی (۰.۲۵۹)؛ در گرایش به بی‌تفاوتی سیاسی مؤثر بوده است.

۳. بین عوامل فرهنگی و بی‌تفاوتی سیاسی رابطه معنی‌داری دارد. بر این اساس مصرف رسانه‌های داخلی (۰.۲۱۷)؛ میزان دین‌داری (۰.۲۰۴)؛ شبکه‌های اجتماعی (۰.۳۴۱)؛ شبکه‌های ماهواره‌ای (۰.۱۴۵)؛ آنومی فرهنگی (۰.۱۲۳)؛ فردگرایی (۰.۲۰۰)؛ در گرایش به بی‌تفاوتی سیاسی مؤثر بوده است.

۴. بین عوامل اقتصادی و بی تفاوتی سیاسی رابطه معنی داری دارد. بر این اساس سرمایه اقتصادی (۰.۲۳۱)؛ محرومیت نسبی (۰.۱۸۷)؛ بیکاری (۰.۳۰۰)؛ طبقه اجتماعی-اقتصادی (۰.۱۰۰)؛ در گرایش به بی تفاوتی سیاسی مؤثر بوده است.

۵. بین عوامل جمعیتی و بی تفاوتی سیاسی رابطه معنی داری دارد. بر این اساس تحصیلات (۰.۳۴۱)؛ محل زندگی (۰.۱۲۴)؛ سن (۰.۱۷۱)؛ تأهل (۰.۱۱۲)؛ در گرایش به بی تفاوتی سیاسی مؤثر بوده است.

آزمون Q:

هدف اصلی این آزمون مطالعه همگنی و میزان ناهمگنی بین مجموعه پژوهش درباره زمانی مورد بررسی است. در صورتی همگنی مطالعات، از اندازه ثابت و ناهمگنی از تصادفی و متغیرهای تعدیلگر جهت شناسایی مقدار اثر متغیرهای میانجی استفاده می شود، نتایج حاصل از تصادفی در شرایط ناهمگنی، قابلیت تعمیم بیشتری نسبت به مدل ثابت دارد.

جدول ۴: آزمون Q

وضعیت همگنی مطالعات			
Q-value	df	p-value	i-squared
۶۷۰/۰۴۶	۱۵	۰/۰۰۰	۹۵/۸۷۴

با توجه به نتایج مدل با اطمینان ۹۹ درصد می توان گفت که فرض صفر مبتنی بر همگن بودن مطالعات رد شده و فرض ناهمگونی (عدم همگنی) پژوهش ها تأیید شده است. معنادار بودن $Q=۶۷۰$ نشان از وجود ناهمگنی است. مقدار مجذور آ دارای مقداری بین ۱۰۰-۰ است و ناهمگنی را به صورت درصدی نشان می دهد. هرچه به ۱۰۰ نزدیک تر، نشان دهنده ناهمگنی بیشتر اندازه های اثر پژوهش اولیه است. مقدار (۹۵) درصد مؤید این است که ۹۵ درصد تغییرات کل مطالعات به ناهمگنی بین پژوهش مربوط است.

تأثیر متغیر جنسیت در بی تفاوتی سیاسی

جدول ۵: تأثیر متغیر جنسیت در بی تفاوتی سیاسی

تصادفی			جنسیت
sig	z-value	اندازه ترکیبی	

۰.۰۰۰	۳.۸۷۱	۰.۲۷۱	زن
۰.۰۰۰	۸.۹۰۲	۰.۲۳۰	مرد
۰.۰۰۰	۴.۷۶۱	۰.۱۸۷	اثر کل

بین جنسیت و بی تفاوتی سیاسی رابطه معنی داری وجود دارد و اثر آن برابر با ۰.۱۸ است؛ میزان گرایش به بی تفاوتی سیاسی در میان زنان (۰.۲۷) بیشتر از زنان (۰.۲۳) است.

تأثیر متغیر وضع تأهل در بی تفاوتی سیاسی

جدول ۶: تأثیر وضع تأهل در بی تفاوتی سیاسی

تصادفی			وضع تأهل
sig	z-value	اندازه ترکیبی	
۰.۰۰۰	۶.۲۵۲	۰.۲۵۰	متأهل
۰.۰۰۰	۹.۰۳۱	۰.۲۸۰	مجرد
۰.۰۰۰	۶.۱۷۶	۰.۲۳۸	اثر کل

بین وضع تأهل و بی تفاوتی سیاسی رابطه معنی داری وجود دارد و اثر آن برابر با ۰.۲۳ است؛ میزان گرایش به بی تفاوتی سیاسی در میان مجردها (۰.۲۸) بیشتر از متأهل (۰.۲۵) است.

تأثیر متغیر هویت قومی در بی تفاوتی سیاسی

جدول ۷: تأثیر هویت قومی در بی تفاوتی سیاسی

تصادفی			هویت قومی
sig	z-value	اندازه ترکیبی	
۰.۰۰۰	۷.۹۳۰	۰.۳۴۱	فارس
۰.۰۰۰	۳.۸۷۱	۰.۲۳۱	ترک
۰.۰۰۰	۱۱.۵۶۱	۰.۲۱۹	لر
۰.۰۰۰	۸.۹۸۷	۰.۳۳۹	عرب
۰.۰۰۰	۷.۱۷۰	۰.۳۵۰	کرد
۰.۰۰۰	۵.۳۴۱	۰.۲۰۱	مازنی
۰.۰۰۰	۱۰.۳۶۱	۰.۲۳۰	اثر کل

بین هویت قومی و بی تفاوتی سیاسی رابطه معنی داری وجود دارد و اثر کل آن برابر با ۰.۲۳ است. میزان گرایش به بی تفاوتی سیاسی در میان گروه قومی فارس (۰.۳۴)؛ کرد (۰.۳۵)؛

عرب (۰.۳۳) بیشتر بوده و در میان گروه قومی لر (۰.۲۱)؛ مازنی (۰.۲۰) و ترک (۰.۲۳) کمتر است.

تأثیر متغیر نوع گروه در بی تفاوتی سیاسی

جدول ۸: تأثیر نوع گروه در بی تفاوتی سیاسی

تصادفی			نوع گروه
sig	z-value	اندازه ترکیبی	
۰.۰۰۰	۵.۹۸۱	۰.۱۷۸	دانشگاهیان
۰.۰۰۰	۱۰.۵۷۱	۰.۲۱۹	آموزش و پرورش
۰.۰۰۰	۳.۷۶۱	۰.۱۹۸	کارمندان
۰.۰۰۰	۶.۳۷۰	۰.۲۰۰	شهروندان عمومی
۰.۰۰۰	۳.۱۴۱	۰.۱۷۹	اثر کل

بین نوع گروه موردبررسی و بی تفاوتی سیاسی رابطه وجود دارد و مقدار آن برابر با ۰.۱۷ است. میزان بی تفاوتی سیاسی در بین گروه آموزش و پرورش (۰.۲۱)؛ شهروندان (۰.۲۰)؛ بیشتر از کارمندان (۰.۱۹) و دانشگاهیان (۰.۱۷) است.

تأثیر متغیر سطح توسعه استان در بی تفاوتی سیاسی

جدول ۹: تأثیر سطح توسعه استان در بی تفاوتی سیاسی

تصادفی			سطح توسعه
sig	z-value	اندازه ترکیبی	
۰.۰۰۰	۶.۸۷۷	۰.۲۸۷	توسعه یافته
۰.۰۰۰	۹.۲۸۱	۰.۲۶۱	در حال توسعه
۰.۰۰۰	۴.۷۰۱	۰.۲۴۱	کم توسعه
۰.۰۰۰	۴.۹۸۱	۰.۲۰۸	اثر کل

بین نوع توسعه استان و بی تفاوتی سیاسی رابطه معنی داری دارد و اثر کلی آن برابر با ۰.۲۰ است. میزان بی تفاوتی سیاسی در استان‌های توسعه یافته (۰.۲۸) بیشتر از سایر مناطق است.

بحث و نتیجه گیری

بی تفاوتی سیاسی یکی از مسائل سیاسی-اجتماعی است، که درباره آن، پژوهش‌های مختلفی صورت گرفته، و این پژوهش تلاش کرده است آن‌ها را به شیوه فراتحلیل بررسی و اندازه اثر کلی پژوهش را برآورد کند. بر این اساس، نتایج نشان داد: عوامل سیاسی شامل

عدم برخورداری از حقوق شهروندی، بی‌اعتمادی سیاسی، نارضایتی سیاسی، بیگانگی سیاسی، آنومی سیاسی و فرهنگ سیاسی با بی‌تفاوتی سیاسی رابطه معنی‌داری وجود دارد. بر اساس نتایج تحقیق رابطه بین عوامل اجتماعی شامل آنومی اجتماعی، تعهد اجتماعی، سلامت اجتماعی، هویت ملی، نشاط اجتماعی، هویت‌سازمانی، هویت شغلی، شفافیت اجتماعی، احساس بی‌عدالت اجتماعی، قانون‌گریزی اجتماعی، و کیفیت پایین زندگی با بی‌تفاوتی سیاسی هم معنی‌دار و مثبت است. بر اساس نتایج تحقیق، ارتباط بین عوامل فرهنگی شامل مصرف رسانه‌های داخلی، میزان دین‌داری، شبکه‌های اجتماعی و ماهواره‌ای، آنومی فرهنگی، و فردگرایی نیز معنی‌دار و مثبت است. عوامل اقتصادی شامل سرمایه اقتصادی، محرومیت نسبی، اشتغال و طبقه اجتماعی-اقتصادی هم با بی‌تفاوتی سیاسی ارتباط نزدیک و تنگاتنگی دارند. تحصیلات، محل زندگی، سن، و تأهل هم به‌عنوان مؤلفه‌های جمعیتی بر بی‌تفاوتی سیاسی اثرگذارند. فرویلند (Froiland, 2015)، جایگاه اجتماعی، احساس منزلت، ارتقای طبقه اجتماعی جوانان را در کاهش بی‌تفاوتی مؤثر دانسته و یافته‌های تحقیق را تأیید کرده است. از نگاه میسون (Mason, 1988: 70-71)، بی‌تفاوتی سیاسی در لهستان، به‌مثابه تقابل حاکمیت و مردم بوده و بدینی و ناامیدی، ناکارآمدی، تداوم مشکلات اقتصادی، سیاست‌زدایی و سیاست‌زدگی، دلیل این امر شناخته شده است. روزنبرگ (Rosenberg, 1954: 349)، ریشه بی‌تفاوتی سیاسی در آمریکا را در محدودیت‌های اجتماعی، احساس بیهودگی، و نبود انگیزه کافی برای عمل دانسته است. ال-میزجاجی (Al-Mizjaji, 2001)، دلایل بی‌تفاوتی سیاسی در عربستان سعودی را در نظام پادشاهی، مشروعیت سنتی، تضاد اجتماعی، کاهش سرمایه سیاسی-اجتماعی دانسته است. نتایج تحقیقات دیاز و گونزالس (González & Díaz, 2015: 49)، نشان می‌دهد سن، قشرهای اجتماعی-اقتصادی و سطح تحصیلات بر بی‌تفاوتی سیاسی در کلمبیا مؤثر بوده‌اند. به اعتقاد آنان؛ امتناع، عدم علاقه به مسائل سیاسی، بی‌تفاوتی نسبت به رژیم‌های دموکراتیک، و عدم شناخت خود و وابستگی به هر سمت یا حزب سیاسی از مهم‌ترین علل پیدایش و تشدید بی‌تفاوتی سیاسی بوده است.

والگارسون (Valgarðsson, 2019: 270)، نشان داد: مشارکت در نروژ و سوئد بشدت کاهش یافته و این نوعی بیگانگی و بی تفاوتی سیاسی است که ریشه‌های آن را باید در مسائل تاریخی، فرهنگی و سیاسی جستجو کرد. از نظر اسننبرگ و شیپرر (Van Snippenburg & Scheepers, 1991)، علل بی تفاوتی سیاسی در هلند (۱۹۸۵)، در بحران و رکود اقتصادی (آنومی اقتصادی) بوده است. وونینگ (Wohnig, 2018: 20&32)، نقش آموزش سیاسی، حل تناقض ساختارگرایانه نظام سیاسی و آموزش تفکر انتقادی در آلمان را در کاهش بی تفاوتی سیاسی مؤثر می‌داند. گانس (Gans, 1952)، ریشه بی تفاوتی سیاسی در احساس ناتوانی، بیگانگی، نارضایتی از نظام اجتماعی، تقلیل تعلق اجتماعی و انگیزه‌های فردی می‌داند. فگنوا و همکارانش (Fagunwa, 2015)، عدم تحرک، وضعیت آب‌وهوا در روز انتخابات، عدم ترجیح نامزدهای شرکت کننده، زمان بندی، وابستگی‌های قومی، وفاداری به احزاب سیاسی، به حاشیه رانده شدن سیاست، عدم مشارکت مدنی، عدم پاسخگویی و بی انگیزگی را به عنوان مهم ترین علل بی تفاوتی سیاسی مطرح کرده‌اند. محدود کردن مشارکت سیاسی به طور مستقیم از طریق سیاست‌های تبعیض آمیز یا به طور غیرمستقیم از طریق بوروکراسی‌های آهسته و ناکارآمد از دیگر علل بی تفاوتی سیاسی به شمار می‌رود. هر دو روش مستقیم و غیرمستقیم منجر به این می‌شود که افراد یا جوامع احساس عدم مشارکت سیاسی کنند، زیرا معتقدند که با اقدامات آن‌ها تغییر چندانی اتفاق نخواهد افتاد (McSweeney, 2019; Wohnig, 2018). اوضاع نابسامان اقتصادی، احساس ناکارآمدی سیاسی، بی انگیزگی، نفوذ فرهنگ سیاسی سنتی، تحصیلات ضعیف و ضعف نهادهای حاکمیتی نیز از دیگر عوامل بی تفاوتی سیاسی است که در جوامع چینی مشاهده شده است (Feng-lian, 2009). در نهایت پالتیلی (Paltieli, 2021: 1)، ریشه بی تفاوتی سیاسی را در افزایش نابرابری‌های سیاسی و اجتماعی می‌داند. بی تفاوتی سیاسی متأثر از عوامل متعددی از جمله عوامل اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی است؛ و ضرورت دارد برای جلوگیری از ظهور و بروز این پدیده زمینه‌های مشارکت سیاسی شهروندان در امور جامعه از طریق ارتقا پایگاه اجتماعی-اقتصادی افراد، تقویت عزت نفس، احساس کارایی، افزایش اعتماد سیاسی و اجتماعی، تقویت مؤلفه‌های

دین‌داری، برقراری عدالت اجتماعی، و افزایش رضایت از زندگی فراهم شود. آگاهی سیاسی، امید به تغییر شرایط آینده، تناسب پاداش ناشی از مشارکت، رضایت اجتماعی، احساس اثربخشی، خوش‌بینی مردم نسبت به آینده، افزایش ناکارآمدی سیاسی و اقتصادی، تقویت سرمایه‌های سیاسی-اجتماعی، افزایش آموزش‌های سیاسی، ایجاد احساس توانمندی در شهروندان، ارتقای تعلق اجتماعی و انگیزه‌های فردی توسعه پاسخگویی حاکمان، کارآمدی و اثرگذاری نهادها و سازمان‌ها، جلوگیری از بروز فساد، کنترل خشم و خشونت سیاسی، افزایش درآمدها، گسترش تحصیلات، و ارتقای منزلت اجتماعی، اعتمادسازی نسبت به دولت، ساماندهی اوضاع اقتصادی، گسترش فرهنگ سیاسی سنتی، و برابری‌های سیاسی و اجتماعی از دیگر راهبردهای افزایش مشارکت سیاسی مردم در امور جامعه و جلوگیری از بی‌تفاوتی سیاسی است. بنابراین، پیشنهاد می‌شود برای پیشگیری از تعمیق بی‌تفاوتی سیاسی:

الف. گام اول: ایجاد تقسیم کار اجتماعی عادلانه و بهنجار: بطوری با افزایش سرمایه‌گذاری اقتصادی، کاهش محرومیت نسبی، کاهش بیکاری، و گسترش رفاه اقتصادی در طبقات مختلف اجتماعی-اقتصادی؛ بسترهای همگرایی و تعلق خاطر جامعه به هویت ملی (بعد سیاسی) تقویت می‌شود.

ب. گام دوم: بازآفرینی سرمایه سیاسی: با ایجاد اعتماد، مشارکت، انسجام و حمایت سیاسی در بین طبقات اجتماعی و بازگشت اعتماد تعمیق‌یافته و نهادی به عرصه عمومی می‌توان از شدت بی‌تفاوتی سیاسی کاست و احساس همدلی متقابل میان ملت-دولت را ممکن ساخت.

ج. گام سوم: مدیریت رسانه‌های جمعی: رسانه‌های جمعی امروز به دلیل شیوع و اتصال به دهکده جهانی؛ مهم‌ترین رسالت را بر دوش گرفته است، شفاف‌سازی اطلاعات، آگاهی‌آویل و مردمی‌سازی رسانه‌های جمعی (ارتباط رسانه و برنامه‌های آن با مسائل و مطالبه‌های مردمی) می‌تواند باعث ایجاد علاقه به سیاست، اخبار سیاسی و تعهد سیاسی گردد.

د. گام چهارم (نهایی): توسعه فرهنگ سیاسی: فرهنگ سیاسی به معنای آگاهی، دانش و علاقه مردم به جهان سیاست و سرنوشت سیاسی است که می‌تواند به مقاومت مردم در برابر هجوم رسانه‌های غربی و بیگانه و همراهی مردم با رسانه‌های داخلی متناسب با امنیت ملی گردد.

تعارض منافع
تعارض منافع ندارم

منابع و مأخذ

- امام جمعه‌زاده، سیدجواد؛ محمدی‌شاهپوردی، سمیه؛ و علی‌محمدی‌کمال‌آبادی، مسلم. (۱۳۹۱). ((بررسی و رتبه بندی عوامل مؤثر بر بی‌تفاوتی سیاسی در دانشگاه اصفهان با استفاده از تجزیه و تحلیل سلسله مراتبی گروهی - G (AHP)). دانش سیاسی و بین‌الملل، ۲(۱)، ۵۵-۷۰.
- بریجانیان، ماری. (۱۳۷۱). فرهنگ اصطلاحات فلسفه و علوم اجتماعی: انگلیسی - فارسی. وزارت فرهنگ و آموزش عالی.
- پناهی، محمدحسین؛ و عالی‌زاد، اسماعیل. (۱۳۸۳). ((تأثیر وسایل ارتباط جمعی بر مشارکت سیاسی شهروندان تهرانی)). علوم اجتماعی، ۲۸(۲۹)، ۸۹-۱۰۰.
- پودراتچی، مصطفی. (۱۳۸۹). بررسی میزان عدم مشارکت سیاسی جوانان و عوامل مؤثر بر آن «مطالعه موردی شهر تهران». دانشکده دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده علوم اجتماعی.
- جهانگیری، جهانگیر؛ و محمدی، نسرین. (۱۳۹۷). ((تبیین جامعه‌شناختی رابطه امید سیاسی و بی‌تفاوتی اجتماعی (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه شیراز)). فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۷(۱)، ۱۲۷-۱۵۰.
- حبیب‌زاده، افشین. (۱۳۸۴). بی‌تفاوتی سیاسی کارگران و تأثیر آن در کاهش مشارکت سیاسی آنان در جمهوری اسلامی ایران (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه آزاد اسلامی، تهران.
- خزلی، کیومرث؛ تاج‌الدین، محمدباقر؛ و حضرتی صومعه، زهرا. (۱۴۰۲). تبیین جامعه‌شناختی بی‌تفاوتی سیاسی برحسب تعیین‌کننده‌های اجتماعی (مطالعه جوانان ۱۸ تا ۲۹ ساله شهر کرمانشاه). ماهنامه جامعه‌شناسی سیاسی ایران، ۵(۱۱)، ۵۷۱۱-۵۷۳۰.
- خواجه سروری، غلامرضا؛ و نوربخش، سید مسعود. (۱۳۹۷). ((نحوه تأثیر رسانه‌های جمعی در مشارکت سیاسی شهروندان تهرانی)). جستارهای سیاسی معاصر، سال نهم، ۵۵-۸۱.

- رحیمی خواجه، فاطمه (۱۳۹۲)، مطالعه عوامل بی تفاوتی سیاسی زنان ایرانی در مقایسه با مردان، پایان نامه کارشناسی ارشد، رشته مطالعات فرهنگی، دانشگاه علم و فرهنگ تهران، دانشکده ادبیات و علوم انسانی

- رضایی الوار، مرتضی؛ و ذوالفقاری، ابوالفضل. (بی تا). بررسی رابطه میان اعتماد به نفس و اعتماد به نظام سیاسی با بی تفاوتی سیاسی (مورد مطالعه افراد بالای ۲۲ سال شهر خرم آباد) (پایان نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه شاهد، تهران.
- رضایی، فرامرز؛ چیت ساز، محمدعلی؛ و بهیان، شاپور. (۱۴۰۱). (بررسی گرافیک شهری با مباحث اجتماعی و اقتصادی و تأثیر آن بر بی تفاوتی سیاسی شهروندان).
مطالعات هنر اسلامی، ۴۵ (۱۹)، ۲۳۹-۲۵۸.

- رضایی، فرامرز؛ چیت ساز، محمدعلی؛ و بهیان، شاپور. (۱۴۰۰). (تبیین جامعه شناختی عوامل مرتبط با بی تفاوتی سیاسی با تأکید بر دین داری (مورد مطالعه: شهروندان شهر اهواز)). پژوهش های جامعه شناختی، ۵۱ (۱۵)، ۷-۲۹.
- رفعت جاه، مریم؛ و رحیمی، فاطمه. (۱۳۹۴). (مطالعه تطبیقی عوامل انفعال سیاسی زنان در مقایسه با مردان). فصلنامه پژوهش نامه زنان، ۶ (۴)، ۷۳-۹۲.

- ذوالفقاری، اکبر و عشایری، طاها (۱۴۰۱)، چرا نظام های سیاسی فرومی باشند: شکست سیاسی جوامع در حال گذار، تهران: نشر جامعه شناسان

- عزیزپوررومشته، مجتبی. (۱۴۰۰). ارزیابی عوامل مؤثر بر بی تفاوتی سیاسی در جوانان؛ مورد مطالعه: جوانان ۱۸ تا ۴۰ سال شهرستان الشتر (پایان نامه ارشد).
دانشگاه بروجردی، لرستان.

- فرهادیان، فاطمه. نگاه روان شناختی به پدیده بی تفاوتی سیاسی [فرهنگی و اجتماعی].
آخرین تاریخ به روزرسانی ۱۸ خردادماه ۱۴۰۰، کد خبر: ۶۸۲۰۳۹:
آدرس: <https://rasanews.ir>

- فیروزجائیان گلوگاه، علی اصغر؛ صالحی، صادق؛ و شفیع، آزاده. (۱۳۹۶). (بی تفاوتی زیست محیطی به مثابه بی تفاوتی اجتماعی). جامعه پژوهی فرهنگی،
۸ (۳)، ۵۱-۷۰.

- کلاتری، صمد؛ ادیبی، مهدی؛ ربانی، رسول؛ و احمدی، سیروس. (۱۳۸۶). (بررسی بی‌تفاوتی و نوع‌دوستی در جامعه شهری ایران و عوامل مؤثر بر آن). *دوماهنامه دانشور رفتار*، ۱۴ (۲۲)، ۲۷-۳۵.
- مرادی، علی؛ و صفاریان، محسن. (۱۳۹۸). (بررسی عوامل اجتماعی مرتبط با بی‌تفاوتی: مورد مطالعه شهر کرمانشاه). *نشریه جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه*، ۱ (۱)، ۱۵۸-۱۸۹.
- مسعودنیا، ابراهیم. (۱۳۸۰). (تبیین جامعه‌شناختی بی‌تفاوتی شهروندان در حیات اجتماعی و سیاسی). *اطلاعات سیاسی - اقتصادی*، ۱۶۷-۱۶۸ (۱۵)، ۱۵۲-۱۶۵.
- مهدنور، محمد. (۱۳۹۹). (سنجش عوامل مؤثر بر بی‌تفاوتی سیاسی زنان: مورد مطالعه: زنان ۱۸ سال به بالای شهرستان شاهین شهر).
- میرزائی، فرزانه (۱۳۹۹). *تحلیل عوامل بی‌تفاوتی اجتماعی و سیاسی و راهکارهای مقابله با آن در نهج البلاغه*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شاهد، دانشکده علوم انسانی.
- میرزاده قصابه، زهرا. (۱۳۹۸). *کیفیت زندگی و تأثیر آن بر بی‌تفاوتی سیاسی در میان جوانان (مطالعه موردی: شهرستان مشکین شهر)* (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه الزهراء، تهران.
- نبوی، عبدالحسین؛ نواح، عبدالرضا؛ و امیرشیرزاد، نرگس. (۱۳۹۳). (بررسی عوامل مؤثر بر بی‌تفاوتی اجتماعی (مورد مطالعه: شهروندان ۱۸ سال به بالای شهر دزفول)). *جامعه‌شناسی ایران*، ۵۵ (۱۵)، ۱۳۲-۱۶۱.

References

- Al-Mizjaji, Almad Dawood. (2001). (Public apathy towards bureaucracy as a constraint on the development of Saudi Arabia). *Public Administration Quarterly*, 270-289.
- Al-Zaman, Md. (2020). ((Digital Media and Political Communication in Bangladesh: A New Wave of Democratic and Pluralistic Politics?)), *Digital Media and Political Communication in Bangladesh: A New Wave of Democratic and Pluralistic Politics*, 1-19.
- Azizpourmoheth, Mojtaba. (2021). *Evaluating factors affecting political indifference among young people; Study subject: 18 to 40-year-old youth of Al-Shatar city. Borojerdi Ayatollah. [In Persian]*

- Barijaniyan, Mary. (2002). *Dictionary of philosophy and social science terms: English-Persian*. Ministry of Culture and Higher Education. [In Persian]
- Bennett, Stephen Earl. (2000). ((Political apathy and avoidance of news media among generations X and Y: America's continuing problem)). *Education for civic engagement in democracy: Service learning and other promising practices*, 9-28.
- Choi, Sung Chil. (2004). *Indifference in communities: Toward the new paradigm of sin*. The Claremont Graduate University.
- Dahl, Viktor; Amnå, Erik; Banaji, Shakuntala; Landberg, Monique; Šerek, Jan; Ribeiro, Norberto; Beilmann, Mai; Pavlopoulos, Vassilis; & Zani, Bruna. (2018). ((Apathy or alienation? Political passivity among youths across eight European Union countries)). *European Journal of Developmental Psychology*, 15(3), 284-301.
- De Montesquieu, Charles. (1989). *Montesquieu: The spirit of the laws*. Cambridge University Press.
- Emamjomezadeh, Seyedjavad; Mohammadi Shahiverdi, Somayeh; & Alimohammadi Kamalabadi, Moslem. (2012). ((Investigating and ranking factors affecting political indifference in Isfahan University using hierarchical group analysis G-AHP)). *Political and international knowledge*, 2(1), 55-70. [In Persian]
- Esa, NB; & Hashim, RB. (2017). ((Identifying the influence factors on the intention to vote among youths in rural areas)). *Journal of Political Science Public Affairs*, 5(4), 292.
- Fagunwa, Temitope Christopher. (2015). Voter apathy and Nigeria's Electioneering Process: A Synopsis on the 2015. General Elections. Available on: www.inecnigeria.org.
- Fahed, Mario; & Steffens, David C. (2021). Apathy: neurobiology, assessment and treatment)). *Clinical Psychopharmacology and Neuroscience*, 19(2), 181-189.
- Farhadiyan, Fatemeh. (2021, June 8). A psychological look at the phenomenon of political indifference. [In Persian]
- Firozjaeian, Ali asghar; Salehi, Sadegh; & Shafiei, Azadeh. (2017). ((Environmental apathy as social apathy)). *Sociological Cultural Studies*, 8(3), 51-70. [In Persian]
- Fleming, William. (1858). *The Vocabulary of Philosophy, Mental, Moral, and Metaphysical...* R. Griffin.

- Folu, OLUWAGBOHUNMI Margaret. (2020). Political Apathy: A Worrisome Impediment to Electoral Process in Nigeria.
- Fox, Stuart. (2015). Apathy, alienation and young people: the political engagement of British millennials.
- Froiland, John Mark. (2015). ((Political apathy and youth)). *Research Starters: Sociology (Online Edition)*.
- González, José Rafael García; & Díaz, Laura Salcedo. (2015). ((La desafección política en Colombia: un análisis sistémico al respecto)). *ECONÓMICAS CUC*, 36(2), 49-66.
- Habibzadeh, Afshin. (2005). *The political indifference of workers and its effect on reducing their political participation in the Islamic Republic of Iran*. Azad University. [In Persian]
- Husain, Masud; & Roiser, Jonathan P. (2018). ((Neuroscience of apathy and anhedonia: a transdiagnostic approach)). *Nature Reviews Neuroscience*, 19(8), 470-484.
- Jahangiri, Jahangir; & Mohammadi, Nasrin. (2018). ((Sociological Explanation of the Relationship between Political Hope and Social Indifference (Case Study: Shiraz University Students)). *Quarterly of Social Studies and Research in Iran*, 7(1), 127-150. <https://doi.org/10.22059/jisr.2018.232634.521>. [In Persian]
- Kalantary, S.; Adibi, M.; Rabbani, R.; & Ahmadi, S. (2007). ((An Investigation On Apathy And Altruism In Urbam Society Of Iran)). *Clinical Psychology and Personality*, 5(1), 27-37. [In Persian]
- Keller, Helen. (2000). *Light in my darkness*. Chrysalis Books West Chester, PA.
- Khezeli, Kiumars; Tajeddinie, Mohammad Bagher; & Hazratee, zahra. (2023). Sociological explanation of Apathy political in terms of social determinants (Study of young people aged 18 to 29 in Kermanshah). *Political Sociology of Iran*, 5(11), 5711-5730. <https://doi.org/10.30510/psi.2022.351509.372>. [In Persian]
- KhajehSarvi, Gholamreza; & Noorbakhsh, Seyed Masoud. (2018). ((How mass media influence the Tehran citizens' political participation)). *Contemporary Political Studies*, 9(2), 55-81. <https://doi.org/10.30465/cps.2018.3406>. [In Persian]

- Kulgavova, LV. (2019). ((Systemic meanings of words vs. speaker's subjective senses (paradigmatic aspect)). *Modern Science*, (9-1), 218-220.
- Lerner, Daniel. (1958). The passing of traditional society: Modernizing the Middle East)).
- Mahdnour, Mohammad. (2020). *Measuring the effective factors of women's political disparity; case study: women aged 18 and over in Shahin Shahr city*. Borojerdi Ayatollah.
- Mason, David S. (1988). ((Political apathy in Poland)). *Studium Papers*, 12(3), 68.
- Masoudniya, Ebrahim. (2001). ((Sociological explanation of citizens' indifference in social and political life)). *Political-economic information*, 167-168(15), 152-165. [In Persian]
- McSweeney, Terence. (2019). ((Political Apathy, the ex post facto Allegory and Waldo's Trumpian Moment)). *Through the Black Mirror: Deconstructing the Side Effects of the Digital Age*, 83-94.
- Merriam-Webster. (2004). *Merriam-Webster's collegiate dictionary*. Merriam-Webster.
- Mintz, Beth. (1975). ((The President's Cabinet, 1891-1912: A Contribution to the Power Structure Debate)). *Insurgent Sociologist*, 5(3), 131-148.
- Mirzadehghasabeh, Zahra. (2019). *Quality of life and its effect on political indifference among young people (case study: Meshkinshahr city)*. Alzahra University. [In Persian]
- Mirzaei, Farzaneh (2020), *Analysis of the factors of social and political indifference and strategies to deal with it in Nahj al-Balagheh*, Master's thesis, Shahid University, Faculty of Humanities. [In Persian]
- Moradi, Ali; & Safariyan, Mohsen. (2019). ((Investigating social factors related to indifference: the case study of Kermanshah city)). *Economic sociology and development bimonthly*, 8(1), 159-189. [In Persian]
- Nabavi, A.; Navah, A.; & Amirshirzad, N. (2013). ((The Study of Influential Factors on Social Apathy (Case Study: Dezfuli Citizens Aged 18 and Over)). *Iranian Journal of Sociology*, 15(3), 132-161. [In Persian]
- Ogden, Daniel. (2008). *Perseus*. Routledge.
- Pagonabarraga, Javier; Kulisevsky, Jaime; Strafella, Antonio P; & Krack, Paul. (2015). ((Apathy in Parkinson's disease:

- clinical features, neural substrates, diagnosis, and treatment)). *The Lancet Neurology*, 14(5), 518-531.
- Paltieli, Guy. (2021). ((Between realism and relevance: apathy and political theory 1950–1970)). *Global Intellectual History*, 1-22.
  - Panahi, Mohammad hoseyn; & Ali zadeh, Esmail. (2005). ((The Effect of Mass Media on Tehran Residents Political Participation)). *Social Sciences*, 12(28.29), 89-131. [In Persian]
  - Pateman, Carole. (1971). ((Political culture, political structure and political change)). *British Journal of Political Science*, 1(3), 291-305.
  - Poudranchi, Mostafa. (2010). *Investigating the level of political non-participation of youth and the factors affecting it "Tehran case study."* Allameh University. [In Persian]
  - Rafatjah, Maryam; & Rahimi, Fatemeh. (2016). ((Comparative Study of Factors Affecting Men and Women Political Passivity)). *Women Studies*, 6(14), 73-92. [In Persian]
  - Rahimi Khajeh, Fatemeh (2013), *Studying the factors of political indifference of Iranian women compared to men*, Master's thesis, Department of Cultural Studies, Tehran University of Science and Culture, Faculty of Literature and Humanities. [In Persian]
  - Rezaei, Faramarz; Ali Chetsaz, Mohammad; & Behyan, Shapour. (2022). ((A study of urban graphics with social and economic issues and its impact on political indifference of citizens)). *Islamic Art Studies*, 19(45), 239-259. <https://doi.org/10.22034/ias.2020.251689.1375>. [In Persian]
  - Rezaei, Faramarz; Chitsaz, Mohammadali; & Beheyani, Shapour. (2021). ((Sociological explanation of the factors related to political indifference with an emphasis on religiosity (case study: citizens of Ahvaz city)). *Sociological Research*, 15(1), 7-29. [In Persian]
  - Rezaeialvar, Morteza. (2020). *Investigating the relationship between self-confidence and trust in the political system with political indifference (case study of people over 22 years old in Khorramabad city)*. Shahed University. [In Persian]
  - Rosenberg, Morris. (1954). ((Some determinants of political apathy)). *Public Opinion Quarterly*, 18(4), 349-366.

- Santangelo, Gabriella; Raimo, Simona; Siciliano, Mattia; D'Iorio, Alfonsina; Piscopo, Fausta; Cuoco, Sofia; Bottone, Marianna; Trojsi, Francesca; Grossi, Dario; & Trojano, Luigi. (2017). ((Assessment of apathy independent of physical disability: validation of the Dimensional Apathy Scale in Italian healthy sample)). *Neurological Sciences*, 38, 303-309.
- Shukla, Vatsala. (2005). *India's Foreign Policy in the New Millennium: The Role of Power*. Atlantic Publishers & Dist.
- Starkstein, Sergio E; Ingram, L; Garau, ML; & Mizrahi, R. (2005). ((On the overlap between apathy and depression in dementia)). *Journal of Neurology, Neurosurgery & Psychiatry*, 76(8), 1070-1074.
- Stuart, Fox. (2015). ((Apathy, alienation and young people: the political engagement of British millennials)).
- Valgarðsson, Viktor Orri. (2019). ((Differential turnout decline in Norway and Sweden: a generation of apathy or alienation?)) *Scandinavian Political Studies*, 42(3-4), 270-295.
- Van Snippenburg, Leo B; & Scheepers, Peer. (1991). ((Social class and political behavior during a period of economic stagnation: Apathy and radicalism in the Netherlands, 1985)). *Political Psychology*, 41-63.
- Wilkins, Karin. (2010). ((Considering "Traditional Society" in the Middle East: Learning Lerner All Over Again)). *Journal of Middle East Media*, 6(1).
- Wilkins, Karin G. (2020). ((US prisms and prejudice through mediating the Middle East)). *International Communication Gazette*, 82(6), 526-544.
- Wohnig, Alexander. (2018). ((Explaining political apathy in German civic education textbooks)). *Journal of educational media, memory, and society*, 10(2), 20-38.
- Zolfaghari, Akbar and Ashayeri, Taha (2022), Why political systems collapse: the political failure of societies in transition), Tehran: Sociology Press. [In Persian]